

Medikal Turizmde Rekreasyon Planlaması ve Müşteri Tatmini İlişkisi*

The Relationship Between Recreation Planning and Customer Satisfaction in Medical Tourism

Doç. Dr. Bayram Şahin

Balıkesir Üniversitesi

Turizm Fakültesi,

Balıkesir, Türkiye

E-posta: bsahin@balikesir.edu.tr

Özge Gültekin

İstanbul Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü,

İstanbul, Türkiye

E-posta: ozgecibit@hotmail.com

Öz

Araştırmanın amacı İstanbul'a medikal tedavi amaçlı gelen turistlerin tedavileri boyunca katıldıkları rekreasyon faaliyetlerinin tespit edilmesi ve bu faaliyetlerin müşterilerin tatmini ile ilişkisinin ortaya konulmasıdır. Araştırmanın veri toplama sürecinde anket tekniğinden faydalanılmıştır. Anket medikal tedavi amaçlı İstanbul'a gelen 415 turiste uygulanmıştır. Verilerin analizinde tanımlayıcı istatistiklerin yanı sıra t-testi, ANOVA, regresyon ve korelasyon analizinden yararlanılmıştır. Araştırmanın sonucunda İstanbul'a gelen medikal turistlerin tedavileri dışında boş zamanlarını değerlendirdikleri rekreasyon faaliyetleri ayrı ayrı belirlenmiş ve medikal turistlerin boş zaman davranışları ile tatminleri arasında anlamlı bir ilişki olduğu tespit edilmiştir. Bu durum gelen turistlere medikal hizmetlerine uygun rekreasyon faaliyetlerinin oluşturulması gerekliliğini ortaya çıkarmıştır. Bu doğrultuda araçların faaliyetlerini yönlendirmesi tercih edirlilikte etken olacaktır.

Anahtar Kelimeler: Sağlık Turizmi, Medikal Turizm, Rekreasyon Planlaması, Müşteri Tatmini, İstanbul.

Abstract

In this study the recreation activities entered into during remaining time of treatment by the medical tourist who arrived in Istanbul are researched. Data utilized in this research were collected via questionnaires. At the end of this research study the reaction activities in which the medical tourists arriving in Istanbul entered into in leisure time are determined separately. Survey was distributed to clients of 415 medical tourists. The data were subjected to t-test, ANOVA, regression analysis and correlation analysis besides descriptive statistics. According to findings of this study there is a significant relationship between the leisure behavior and leisure time satisfaction of medical tourists. This situation revealed the necessity of creating recreational activities suitable for medical services for incoming tourists. Accordingly it will be effective for the intermediaries to direct their activities.

Key Words: Health Tourism, Medical Tourism, Recreation Planning, Customer Satisfaction, İstanbul.

*Bu araştırma "Medikal Turizmde Rekreasyon Planlaması ve Müşteri Tatmini İlişkisi: İstanbul Örneği" isimli yüksek lisans tezinden üretilmiştir. Ayrıca, Balıkesir Üniversitesi Bilimsel Araştırmalar Projeleri Koordinasyon Birimi tarafından BAP.2015.0001 kodlu proje numarası ile desteklenmiştir.

1. Giriş

Sağlığın korunması ve iyileştirilmesi yaşamın devamlılığında önem arz etmektedir. İnsan yaşamının devamlılığında ve yaşam kalitesinin iyileştirilmesinde sağlık hizmetlerinin rolü yadsınamazdır. Bilinçli bireylerin farkındalığı ve sağlığın korunması faktörü bu faaliyetlere gösterilen önemi de arttırmaktadır. Çünkü bireyin fiziksel, zihinsel, sosyal ve ekonomik anlamda daha iyi yaşam sürdürmesi sağlığını ne kadar koruduğuyla ilişkilidir. Sağlığın bozulması ya da olmaması durumunda kişinin tüm hayatı bu durumdan etkilenmektedir.

Teknolojinin gelişmesiyle birlikte internetin kullanımının artması ve seyahat kolaylığının sağlanması medikal turizmin gelişmesinin ve medikal hizmetlere erişimin kolaylaşmasına olanak sağlamıştır. Medikal turizm amaçlı seyahat eden bireyler hem ekonomilerini zorlamayacak yerleri tercih etmekte hem de gelişmiş teknolojilerden faydalanmak istemektedir. Medikal turizm tedavinin yanı sıra tanının tespiti, iyileştirme hizmetleri, mimari, ekonomi, eğlence, çevre, otelcilik gibi pek çok sektörü de yakından ilgilendirmektedir. Medikal turizm kapsamındaki aktiviteler hem turizm sektörünü hem de tıp sektörünü etkilemektedir. Tedavi olmak, ameliyat olmak, egzersiz yapma, turistik faaliyetlere katılma, konaklamanın sağlanması gibi hizmetlerin bir kısmı turizm endüstrisini diğer kısmı ise tıp sektörü içerisinde sağlanan hizmetlerdir.

Tıbbi tedavi almak suretiyle seyahat algısı, kendi ülkelerinde ihtiyaç duyulan tedaviyi bulamayan kalite veya farklılık arayan bütçeye uygun olarak tedavi arayışına giren bireylerin talebiyle ortaya çıkmış ve gelişim sağlamıştır. Tedavi maliyetlerinin düşük olması ve teknolojik ilerlemeler daha ucuz ve daha kolay ulaşım ve internet sayesinde bilgiye erişimin kolaylaşması medikal turizmin gelişmesine hız kazandırmıştır (Connel, 2013). Medikal turizmin gelişmesiyle birlikte medikal turistlerin tatmin eden faktörlerin belirlenmesi gerekliliğini ortaya çıkarır. Çünkü ilgili faktörlerin belirlenmesi daha fazla turistini destinasyonu tercih etmesinde etken olmaktadır. Müşteri memnuniyetinin sağlanması demek müşteri gereksinimlerinin sağlanmasıyla eşdeğer olarak nitelendirilir (Saravanan, 2013:153-154).

Bu bağlamda araştırmada öncelikle medikal turizm ve rekreasyon planlamasına ilişkin önceki araştırmalar sunulmuş ardından alan araştırmasına ilişkin bulgular verilmiştir.

2. Literatür İncelemesi

2.1. Medikal Turizm Kavramı ve İlgili Araştırmalar

Sağlık turizmi, insanların sürekli ikamet ettiği yerden sağlık amacı ile seyahat etmeye ek olarak tatil aktivitelerini de kapsayan faaliyetleri içerir (Özer ve Sonğur, 2012:70). Sağlık kuruluşları ve turizm sektörünün sinerjisinden ortaya çıkan bu kavram tedavi olma, daha iyi olma amacı ile yer değişim faaliyetini içermektedir (Hadi, 2009: 3). Sağlık turizminin türlerinden bir olan medikal turizm, son yıllarda popülerliği yüksek olsa da yeni bir kavram değildir. Medikal turizm genel olarak insanların sağlıklarının iyileştirilmesi, korunması ve geliştirilmesi için (Saiprasert, 2011:28) sürekli ikamet ettiği yerden başka ülkelere tedavi için seyahat etmesi faaliyetidir (Cohen, 2015:161). Medikal turizmi sağlık turizminden ayıran temel özellik medikal bir işlemi gerekli kılmasıdır. Medikal turizm etkinliği aynı zamanda bir sağlık turizmi aktivitesi olmasına rağmen her sağlık turizmi etkinliği medikal turizm kapsamında değerlendirilmeyebilir (Akbolat ve Deniz, 2017).

Medikal turizm ile ilgili yapılan çalışmalara bakıldığında araştırma alanının geniş olduğu görülmektedir. Manchanda ve Singh (2014) Hindistan'ın medikal turizmde ülke olarak seçilmesinde tedavi maliyetlerinin düşük olmasının etkili olduğu, karşılaşılan en büyük sorun ise lisan sorunu olduğu sonucuna ulaşmıştır. Benzer bir çalışma olarak Kılınc (2017) medikal turizmde Türkiye'nin fiyat avantajı sağlaması ülke olarak seçilmesinde etkili olduğu sonucuna ulaşmıştır. Sedighi (2017) İran'ın medikal turizmde fiyat avantajı sağlaması ülkenin tercih edirliliğinde önemli bir unsur olduğu sonucuna ulaşmıştır. Kaur (2016), Marchanda ve Singh (2014) Hindistan'nın düşük maliyetli tedavi hizmeti sağlaması ülke seçiminde ön planda olduğu sonucuna ulaşmıştır.

Rahman (2016) medikal turistlerin hastane seçimlerini belirleyen faktörleri araştırmış, araştırma sonucunda belirleyen faktörler arasında öne çıkan ürün ve konum avantajı olduğu sonucuna varmıştır. Şahbaz ve arkadaşları (2012) İstanbul ve Ankara'ya gelen medikal turistlerin geldikleri ülkeleri ve tercih ettikleri branşları araştırmışlar ve araştırma sonucunda medikal turist olarak en çok Almanya ve Hollanda'dan medikal turist geldiği, tercih edilen branşların kalp, göz ve diş tedavisi olduğu sonucuna varmışlardır. Binler (2013) ve Erdur (2013) yaptıkları araştırmalarda ise Türkiye'de medikal turizmin daha çok özel hastanelerde yoğunlaştığı kamu hastanelerinde tanıtımın yetersiz olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Yapılan çalışmalardan farklı olarak medikal turizmde yerli ve yabancı müşterilerin memnuniyet ve sadakatlerinin karşılaştırıldığı Öncü ve arkadaşları (2016) tarafından yapılan araştırmada yerli müşterilere göre yerli-yabancı ayrımı yapıldığı, yabancı müşterilere göre ise böyle bir ayrımın yapılmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Temizkan ve Konak (2018) tarafından medikal seyahat planlayıcılarının web siteleri üzerinde yaptığı çalışmada, medikal turistlerin memnuniyetlerine önem verdiği, medikal planlayıcıların bir seyahat acentası gibi çalıştığı tespit edilmiştir.

2.2. Rekreasyon ve Rekreasyon Planlaması Kavramı ve İlgili Araştırmalar

Teknolojik gelişmeler sayesinde çalışma süresinin kısalması boş zamanın artmasına neden olmuştur (Kozak vd., 2014:32). Boş zaman kavramı, işle ilişkilendirilmiş olup iş dışında kalan zamanı ifade etmektedir (Karaküçük, 1999:35). Boş zaman faaliyetleri de kişinin boş zamanlarını değerlendirdikleri, gönüllü olarak katıldıkları faaliyetler olarak tanımlanmaktadır (Aytaç, 2002:232). Boş zamanı değerlendirme etkinlikleri bireyin istek ve arzusuna göre çeşitlilik gösterir. Boş zamanı değerlendirme faaliyeti yüzme, futbol, seyahat, ata binme, kayak yapma, konsere gitme ve benzeri etkinlikleri kapsamaktadır (Hazar, 2014:21).

Rekreasyon planlaması ise gelecekte gerçekleşmesi düşünülen rekreasyon etkinliklerinin tahminlerini içeren rekreasyonel etkinlikler için izlenecek yol ve davranışların önceden belirlenmesini içerir (Hazar, 2014:75). Medikal turizmde rekreasyon planlaması acentaların tatil planlaması süreciyle benzer özellikler taşımaktadır (Binler, 2015:51). Medikal turizmde asıl amaç tedavidir. Asıl amacının yanında hastaların boş zamanı değerlendirme ihtiyacı da oluşmaktadır (Öncü vd., 2016: 47). Tedavinin boş zamanı değerlendirme unsuruyla birlikte değerlendirilmesi medikal turizmde rekreasyon planlaması kavramını ortaya çıkarmaktadır (Strackpole ve Ziemba, 2008; Lunt vd., 2011:13-14).

Sağlık işletmeleri kişinin temelde sağlık ve tedavi ihtiyacı karşılayan kurumlar olarak hizmet verse de sadece tedavi hizmetleri değil eğlence, yeme- içme ve spor ihtiyaçları içinde tamamlayıcı ve yardımcı birimlerden destek almaktadır (Kurasık ve O'connor, 1966:643). Çünkü rekreasyon planlamasının toplumsal ve çevresel faydalarının ötesinde tedavi için gelen hastaların bireysel olarak sağladığı katkılar ele

alındığında sağlığa azımsanmayacak ölçüde faydası bulunmaktadır (Çetinkaya ve Sanioğlu, 2016).

Rekreasyon ile ilgili yapılan çalışmalara bakıldığında rekreasyonun sağlık üzerindeki faydası üzerinde yoğunlaşmaktadır. Taşkiran (2014) rekreasyon faaliyetine katılan bireylerin fizyolojik ve vücutta bulunan yağ miktarı üzerinde etkisini araştırmış ve bu faktörün yağ miktarı üzerinde etkili olduğu sonucuna varmıştır. Sidi ve Radzi (2017) açık hava rekreasyon faaliyetlerinin sağlık üzerindeki etkisi araştırmışlar ve rekreasyon faaliyetlerinin sağlıklı bir yaşam için önemli bir etken olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Benzer olarak Cerin ve arkadaşları (2010) boş zamanda yapılamayan rekreasyon faaliyetlerin nedenleri araştırmışlar ve motivasyon ve zaman eksikliği ile ilgili algılanan engellerle, sağlıklı olmama durumu boş zamanlarda herhangi bir faaliyete katılmamaya ilişkili olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Drakou ve arkadaşları (2006) aktif olarak faaliyetlere katılmanın beslenme alışkanlığıyla ilişkisini araştırmışlar ve fiziksel olarak aktif olan kişilerin fiziksel olarak aktif olmayan kişilere göre daha sağlıklı beslenme alışkanlıkları olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Ayas (2013) rekreatif faaliyetlere katılımın sosyalleşme sürecine etkisini araştırmış ve müşterilerin fitness merkezine kayıt olduktan sonra psikolojik olarak rahatladıkları ve sosyalleştikleri sonucuna ulaşmıştır. Benzer olarak Yağmur ve İçigen (2016) yaptığı araştırmada rekreatif faaliyetlere katılımın sosyalleşme sürecinde belirleyici olduğu sonucunu elde etmiştir. Uzuner ve Karagün (2014) rekreatif amaçlı spor yapan bireylerin yalnızlık düzeylerine etkisi olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Can (2015) rekreasyon faaliyetlerin destinasyon imajına etkisini araştırmış ve rekreasyon faaliyetlerin destinasyon imajına katkı sağladığı sonucuna ulaşmıştır.

Türkmen ve arkadaşları (2013) rekreasyon faaliyetlerin uygulanmasında belirleyici özellikleri araştırmış ve rekreasyon algı ve tutumların rekreasyon faaliyetlerin uygulanması noktasında belirleyici olduğu sonucuna ulaşmıştır. Lapa ve arkadaşları (2012) serbest zaman aktivitelerine katılım sıklığı ve serbest zaman motivasyonu arasında ilişkinin araştırmış ve pozitif yönde ilişki olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Farklı olarak Dinç (1999) ve Kaçar (2014) tarafından yapılan işletmelerde uygulanmakta olan animasyon uygulamalarının hizmet satışlarına etkisini araştırmış ve uygulanan animasyon ve uygulamaların satışları direk olarak etkilediği sonucuna ulaşılmıştır.

2.3. Medikal Turizmde Rekreasyon Planlaması ve Müşteri Tatmin İlişkisi

Sağlık işletmeleri, kişinin temelde sağlık ve tedavi ihtiyacı karşılayan kurumlardır. Bununla birlikte sağlık işletmeleri sadece tedavi hizmetleriyle yetinmeyip kişinin ihtiyacı olan her türlü hizmeti sunan işletmelere dönüşmüştür (Çetinkaya ve Sanioğlu, 2016:92). Bu doğrultuda sağlık işletmeleri medikal turistler için dinlenme, spor, eğlenme gibi boş zamanı değerlendirme faaliyeti ihtiyacını da karşılamada önemli işletmeler haline gelmiştir. İşletmeler misafirlerini cezbetmek adına farklı arayışlara girerek misafirlerinin ihtiyaç, istek ve şikâyetlerini daha fazla dikkate alarak bir planlama yapmaya yönelmiştir (Ünal ve Demirel, 2011:106).

Paket tur yapan hastanelerin paket dâhilindeki hizmetleri ile sundukları hizmetler çeşitlilik göstermektedir. Paketlerin içeriği kalış süresiyle paralel olarak sağlık hizmeti sağlayıcıları kaliteyi sağlamak amacıyla misafirleri için ihtiyaç olabilecek hizmetleri paketlere dâhil etmektedir (Herrick, 2007:2-3). Çünkü medikal turizm amaçlı seyahat eden hastaların tedavi sürecinde veya sonrasında oluşan stresten kurtulma, yeni deneyimlerin oluşturulması, tedavi sürecine destek gibi farklı nedenlerle rekreasyon faaliyetlerine katılım eğilimi göstermektedir (Türker vd., 2015:558). Paket tur yapan

hastanelerin paket dâhilindeki hizmetleri ile sundukları hizmetler çeşitlilik göstermektedir.

Memnuniyet kavramı her sektörde olduğu gibi sağlık ve turizm sektörü içinde elzem nitelik taşır (Lunt vd., 2011:24-25). Müşteri tatminin temelini müşterilerin gereksinimlerinin karşılanması oluşturur (Myers, 1991:42). Müşterilerin beklentileriyle ürün ve hizmet sağlayıcılarının göstermiş olduğu performans birbiriyle ilişki içerisinde olup, tatmin olup olmama hususunda etken faktörlerdir (Walker, 1995:7). Boş zaman değerlendirme faaliyetlerinden duyulan tatmin ise genel olarak bireylerin boş zaman aktivitelerine katılımıyla ihtiyaçlarının karşılanması durumunu ifade eden memnuniyet algısıdır (Barbara vd., 1993:2-3; Misra ve Mckean, 2000:41; Choi ve Fu, 2009:7; Lapa, 2013; Sevil, 2015:44-45). Boş zaman değerlendirme faaliyetlerinden duyulan tatmini etkileyen unsurlar ise psikolojik tatmin, eğitsel tatmin, sosyal tatmin, dinlenme tatmini, fizyolojik tatmin ve estetik tatmin olmak üzere 6 başlık halinde ortaya konulmaktadır (Kensing, 2004).

3. Yöntem

Araştırmanın amacı İstanbul'a gelen medikal turistlerin tedavileri boyunca katıldıkları rekreasyon faaliyetlerini tespit etmek ve bu faaliyetlerin memnuniyetleriyle olan ilişkisini ortaya koymaktır. Araştırmanın evrenini İstanbul'a farklı ülkelerden gelen medikal turistler oluşturmaktadır. Araştırmada İstanbul seçilmesinin öne çıkan unsurları arasında İstanbul'un, Türkiye için önemli bir medikal turizm destinasyonu olması, ilde yüksek teknolojiyi barındıran hastanelerin bulunması, vize sorunun olmaması, sağlık hizmeti veren diğer ülkelere göre daha ucuz hizmet sunması ve deneyimli hekim ve eğitimli sağlık çalışanları bünyesinde barındırması olarak belirtilebilir. Dünya Turizm Örgütü'nün raporuna göre 2017 yılında 1.300.000.000 kişi turizm amacıyla seyahat etmiştir. Bu verilerin yaklaşık 700.000 kişi ise tedavi için Türkiye'yi tercih eden sağlık turistleri oluşturmaktadır (ISTUSAD, 25.10.2018).

Çalışma nicel yaklaşımla kurgulanmıştır. Bu amaçla veri toplamak için anket tekniğinden faydalanılmıştır. Araştırmada tarama modelinden yararlanılmış olup medikal turistlerin boş zaman değerlendirme faaliyetlerinden duyulan tatminini, boş zaman davranışı ve boş zaman faaliyetlerine katılma eğilimleri arasında farklılık olup olmadığını belirlemek için de ilişkisel tarama modelinden yararlanılmıştır. Boş zaman aktivitelerin ölçülmesinde Gassaway ve arkadaşlarının (2011) kullanmış olduğu boş zaman ölçeğinden ve Saiprasert (2011) müşteri tatmin ölçeğinden de faydalanılmıştır. Anket formu, İstanbul'a 2017 yılı Eylül-Aralık aylarında medikal tedavi amaçlı hastanelere gelen 450 turiste uygulanmıştır. Elde edilen ilk verilerin incelenmesinde 35 anket çeşitli sebeplerden dolayı (hatalı ve eksik doldurma, her soruya aynı cevabın verilmesi vb.) değerlendirmeye alınmamıştır. Geçerli kabul edilen 415 anketin evreni temsil eden örneklem sayısı için yeterli olduğu görülmüştür. Anket tekniği ile elde edilen veriler SPSS 21.0 istatistik programı ile analiz edilmiştir.

Araştırmaya katılan kişilere ait demografik veriler ve araştırma konusuna ilişkin veriler yüzde ve frekans değerleriyle analiz edilmiştir. Ölçeğe ilişkin güvenilirlik analizleri, standart sapmalar verilmiştir. İfadelerin kendi aralarında tutarlılık gösterip göstermediğini, verilerin hatalardan arındırılıp arındırılmadığını (Nwachukwu, 1993: 119) test etmek amacıyla güvenilirlik analizi uygulanmıştır. Araştırmada elde edilen verilerin normal dağılım sağlayıp sağlamadığının belirlenmesi adına çarpıklık ve basıklık kat sayılarına bakılmıştır. Bunun sonucunda araştırmada test edilecek hipotezler için (T-testi, Anova ve Regresyon) testleri ile, araştırmanın değişkenleri arasındaki ilişkiyi ölçmek için korelasyon analizinden faydalanılmıştır.

3.1. Araştırmanın Hipotezleri

Orel ve Yavuz (2013) yaptığı çalışmada katılım eğilimlerini, Ünal ve Demirel (2011) yaptığı çalışmada turistlerin sağlık turizmüne katılma davranışını, Baker ve Crompton (2000) yaptıkları çalışmada katılım eğilimleri ile memnuniyet arasında ilişki incelenmektedir. Mansuroğlu (2002) öğrencilere yönelik yaptığı çalışmada öğrencilerin boş zaman faaliyetlerine katılım eğilimleri ile boş zaman faaliyetlerine katılım sağlamaları arasında ilişki araştırılmıştır. Saiprasert (2011), Beard ve Ragheb (1980) çalışmasında ise boş zamanı etkileyen faktörleri 6 boyut olarak (eğitim, estetik, psikolojik, sosyal, fizyolojik ve dinlenme) ele alarak değişkenlerin birbirleriyle ilişkisi araştırılmıştır.

Medikal turistlerin boş zaman değerlendirme faaliyetlerinden duyulan tatmin, boş zaman davranışı ve boş zaman faaliyetlerine katılma eğilimleri ve alt boyutlarına ilişkin fark ve ilişkileri açıklayabileceği düşünülen hipotezler aşağıda belirtilmiştir.

Hipotez 1: Medikal turistlerin boş zaman değerlendirme faaliyetlerinden duyulan tatmin ve alt boyutları, boş zaman davranışları ve boş zaman katılım eğilimleri kalış sürelerine göre anlamlı bir fark göstermektedir.

Hipotez 2: Medikal turistlerin geliş sıklığı ile boş zaman değerlendirme faaliyetlerinden duyulan tatmin ve alt boyutları, boş zaman davranışı ve boş zaman katılma eğilimleri arasında anlamlı bir ilişki vardır.

Hipotez 3: Medikal turistlerin boş zaman davranışı ile boş zaman faaliyetlerine katılma eğilimleri arasında anlamlı bir ilişki vardır.

Hipotez 4: Medikal turistlerin boş zaman faaliyetlerine katılım eğilimleri ile boş zaman değerlendirme faaliyetlerinden duyulan tatmin arasında anlamlı bir ilişki vardır.

Hipotez 5: Medikal turistlerin boş zaman davranışı ile boş zaman değerlendirme faaliyetlerinden duyulan tatmin arasında anlamlı bir ilişki vardır.

4. Bulgular

Medikal turistlere ilişkin demografik bilgiler Tablo 1’de verilmektedir. Medikal turistlerin cinsiyetlerine göre dağılımına bakıldığında çoğunluğun erkek katılımcı olduğu, eğitim durumlarına bakıldığında çoğunluğunun lise mezunu olduğu belirlenmiştir.

Tablo 1: Katılımcılara İlişkin Demografik Bulgular (n=415)

Değişkenler	Sıklık (N)	Yüzde (%)	Değişkenler	Sıklık (N)	Yüzde (%)
Cinsiyet			Milliyet		
Kadın	173	41,7	Avrupalı	225	54,2
Erkek	242	58,3	Asyalı	170	41
Eğitim Durumu			Amerikalı	20	4,8
İlkokul	132	31,8	İkamet Edilen Kıta		
Lise	140	33,7	Avrupa	209	50,4
Önlisans	61	14,7	Asya	174	41,9
Lisans	38	9,2	Amerika	27	6,5
Lisansüstü	44	10,6			

Tablo 1’de Katılımcılara ilişkin milliyetlere göre dağılıma bakıldığında Avrupalıların daha çok tercih ettiğini, ikamet ettiği kıta dağılımına bakıldığında ise

yoğunluğun Avrupa olduğu görülmektedir. Katılanların milliyetlere göre dağılımına bakıldığında ise 225'i (%54,2) Avrupalı (Türk, Rus, İngiliz, Alman, İzlandalı, Avusturyalı, Macar, Hollandalı), 170'i (%41) Asyalı (Arap, Çinli, Azeri, Iraklı) ve 20'si (%4,8) Amerikalı olarak tespit edilmiştir.

Tablo 2: Medikal Turistlerin Medikal Seyahate Bakış Açıkları

Medikal geziye karar vermeden önce aradığınız bilgi kaynağını sıralayınız	Sıklık (N)	Yüzde (%)
Ülkenizdeki doktor/hekim veya arkadaş, akraba tavsiyesi	226	54,4
Medikal turizm aracı kuruluşları web siteleri	72	17,3
Online medikal topluluklar	65	15,7
Medikal turizm blogları	121	29,2
İkamet ettiği bölge dışında cerrahi operasyon geçiren hastaların geçmiş deneyimlerin okunması	30	7,2
Medikal Seyahati nasıl düzenlediniz?		
Hastaneye direk müracaat ile	203	48,9
Medikal seyahat araçları ile	182	43,9
Diğer	30	7,2
Bu seyahatiniz ile birlikte İstanbul'a kaç defa medikal seyahat gerçekleştirdiniz?		
1 defa	30	7,2
2 defa	139	33,5
3 defa	169	40,7
4 defa ve üstü	64	15,4
Hastanede medikal tedaviniz dolayısıyla kalış sürenizi belirtiniz.		
1-6 gün	118	28,4
7-15 gün	132	31,8
16-30 gün	107	25,8
31 gün ve üzeri	58	14

Tablo 2'de yer alan "Medikal geziye karar vermeden önce aradığınız bilgi kaynağını sıralayınız" sorusuna verilen cevaplara bakıldığında birinci kaynak olarak katılımcıların 226'sı (%54,4) ülkenizdeki doktor/hekim veya arkadaş, akraba tavsiyesi, 121'i (%29,2) medikal turizm blogları, 72'si (%17,3) medikal turizm aracı kuruluşları web siteleri, 65'i (%15,7) online medikal topluluklar, 30'u (%7,2) ikamet ettiği bölge dışında cerrahi operasyon geçiren hastaların geçmiş deneyimlerin okunması yanıtını vermiştir. Medikal seyahatinizi nasıl düzenlediniz?" sorusuna verilen cevaplara bakıldığında 203'ü (%48,9) hastaneye direk müracaat ile 182'si (%43,9) medikal seyahat araçları ile 30'u (%7,2) diğer cevabını vermiştir. Diğer cevaplayanlardan 3 tanesi açıklamada herhangi bir aracı belirtmemiş olup diğeri seçmiştir. 27 tanesi ise "sigorta şirketleri" olarak açıklama kısmına yanıt vermiştir.

"Bu seyahatiniz ile birlikte İstanbul'a kaç defa medikal seyahat gerçekleştirdiniz?" sorusuna verilen cevaplara bakıldığında, 169 kişi (%40,7) 2 defa, 139 kişinin (%33,5) 1 defa, 64 kişi (%15,4) 3 defa, 43 kişi (%10,4) 4 defa ve üstü olarak medikal seyahat gerçekleştirdiğine dair yanıt vermiştir.

Tablo 3: Boş zaman Değerlendirme Faaliyetlerinden Duyulan Tatmin Ölçeğine İlişkin Aritmetik Ortalama ve Faktör Analizi (n=415)

İFADELER	DTFT	PT	EST	ET	ST	$\bar{x}$	S.S
1. Bu seyahatimde, boş zaman aktiviteleri ilgimi çekti.	,72					3,38	1,01
2. Bu seyahatimde, boş zaman aktiviteleri bana özgüven verdi.	,68					3,28	0,91
3. Bu seyahatimde, boş zaman aktiviteleriyle birçok farklı becerimi kullandım.	,66					3,31	0,96
4. Bu seyahatimde, boş zaman aktiviteleri bilgimi arttırdı.	,65					3,03	1,00
5. Bu seyahatimde, boş zaman aktiviteleri yeni şeyler deneme fırsatı yarattı.	,63					3,03	1,00
6. Bu seyahatimde, boş zaman aktiviteleri kendimi tanımama yardımcı oldu.	,58					3,00	1,02
7. Bu seyahatimde, boş zaman aktiviteleri insanları daha iyi tanımama fırsatı verdi.	,40					2,93	0,98
8. Bu seyahatimde, boş zaman aktiviteleri sayesinde insanlarla sosyal iletişimim arttı.	,76					3,06	0,92
9. Bu seyahatimde, boş zaman aktiviteleri insanlarla yakın ilişki kurmama yardımcı oldu.	,75					3,04	0,95
10. Bu seyahatimde, boş zaman aktivitelerinde tanıdığım bireyleri samimi buldum.	,72					3,02	0,97
11. Bu seyahatimde, boş zaman aktiviteleri yapmaktan zevk duyan insanlarla kendimi aynı gördüm.	,67					2,99	0,95
12. Bu seyahatimde, boş zaman aktiviteleri rahatlamama yardımcı oldu	,74					3,68	0,83
13. Bu seyahatimde, boş zaman aktiviteleri stres atmama neden oldu.	,74					3,73	0,83
14. Bu seyahatimde, boş zaman aktiviteleri yapmaktan hoşlandığım için ilgilendim.	,70					3,56	0,83
15. Bu seyahatimde, boş zaman aktiviteleri duygusal yönden iyi olmama neden oldu.	,65					3,58	0,91
16. Bu seyahatimde, boş zaman aktiviteleri sağlıklı olmama yardımcı oldu.	,69					3,47	0,87
17. Bu seyahatimde, boş zaman aktiviteleri beni dinçleştirdi.	,67					3,52	0,84
18. Bu seyahatimde, fiziksel olarak katıldığım boş zaman etkinlikleri beni yordu/zorladı.	,66					3,80	1,00
19. Bu seyahatimde, boş zaman aktivitelerine katıldığım yerler temizdi.	,64					3,25	,96
20. Bu seyahatimde, boş zaman aktivitelerine katıldığım yerler ilgi çekiciydi.	,79					3,24	,91
21. Bu seyahatimde, boş zaman aktivitelerine katıldığım yerler güzeldi.	,75					3,24	,92
22. Bu seyahatimde, boş zaman aktivitelerine katıldığım yerlerin tasarımı iyiydi.	,70					3,11	,92
Faktörlerin Eigen Değerleri	7,59	2,19	1,38	1,17	1,10		
Faktörlere Ait Açıklanan Varyans Değerleri (%)	15,25	12,17	12,04	11,03	10,63		
Açıklanan Toplam Varyans (%)	61,145						
KMO Örneklem Yeterliliği						,897	
Barlett's Küresellik Testi	Ki Kare		3857,292				
	Anlamlılık		,000				

DTFT: Dinlenme Tatmini ve Fizyolojik Tatmin PT:Psikolojik Tatmin EST:Estetik Tatmin ET:Eğitsel Tatmin ST: Sosyal Tatmin

S.S (Standart Sapma) $\bar{x}$ (Aritmetik Ortalama)

Tablo 3'te Hesaplanan ifade ortalama ve standart sapmalarına ilişkin bulgulara göre en yüksek ortalama *"Bu seyahatimde, fiziksel olarak katıldığım boş zaman etkinlikleri beni yordu/zorladı"* ($x=3,80$) ifadesine verilen cevaplardan elde edilmiş iken cevap ortalaması en küçük olan ifade ise *"Bu seyahatimde, boş zaman aktiviteleri insanları daha iyi tanımama fırsatı verdi"* ($x=2,93$) olarak elde edilmiştir. Değişim katsayıları incelendiğinde ise bireyler arasında en homojen cevaplar *"Bu seyahatimde, fiziksel olarak katıldığım boş zaman etkinlikleri beni yordu/zorladı"* ifadesine en heterojen cevap ise *"Bu seyahatimde, boş zaman aktiviteleri kendimi tanımama yardımcı oldu"* ifadesine verilmiştir.

Ölçek ortalama±standart sapması $3,28\pm,53681$ ve varyansı ,288 olarak elde edilmiştir. Boş Zaman Değerlendirme Faaliyetlerinden Duyulan Tatmin Ölçeğine İlişkin Faktör Analizi sonucunda öz değeri birden büyük 5 boyut elde edilmiştir. Bu boyutlar toplam varyansın %61,145'ini açıklamaktadır. Saiprasert (2011) çalışmasında 6 boyut elde etmiş olup çalışmamızdan elde edilen 5 boyut Saiprasert (2011) ile benzerlik göstermektedir. Elde edilen 5 boyut psikolojik tatmin, estetik tatmin, eğitsel tatmin, sosyal tatmin ve birleşen 2 boyut dinlenme tatmini ve fizyolojik tatmindir.

Faktör analizde KMO değeri sig. (p)= 0,000 anlamlılık düzeyinde 0,897 olarak belirlenmiş ve uluslararası ölçütlere göre iyi düzeyde bir örneklem yeterliliği sonucunu ortaya koymuştur. Barlet's Test of Sphericity(Küresellik Testi) testi sonucu 3857, 292 bulunmuştur. Değerlere göre araştırmamızın örneklem büyüklüğünün faktör analizi için uygun ve yeterli olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 4: Medikal Turistlerin Boş Zaman Faaliyetlerine Katılım Eğilimleri ve Boş Zaman Değerlendirme Faaliyetlerinden Duyulan Tatmin Kavramlarına Yönelik Önem ve Tatmin Düzeyleri

Değişkenler	Ortalama	St. Sapma
Boş Zaman Eğitimlerine Katılım Eğilimleri	2,71	1,15
Boş Zaman Değerlendirme Faaliyetlerinden Duyulan Tatmin	3,28	,536
Psikolojik Tatmin	3,31	,826
Eğitsel Tatmin	2,99	,802
Sosyal Tatmin	3,02	,754
Estetik Tatmin	3,21	,727
Dinlenme ve Fizyolojik Tatmin	3,62	,580

Tablo 4'te Medikal turistlerin sırasıyla dinlenme ve fizyolojik tatmin, psikolojik tatmin, sosyal tatminleri açısından belirli bir düzeyde tatmin oldukları, estetik ve sosyal olarak kısmen tatmin oldukları, eğitsel tatmin düşük tatmin düzeyine sahip oldukları ve boş zaman eğitimlerine katılım eğilimleri açısından düşük tatmin düzeyine sahip oldukları belirlenmiştir.

Tablo 5: Boş Zaman Eğitimlerine Katılım Eğilimleri ile Boş Zaman Değerlendirme Faaliyetlerinden Duyulan Tatmin ve Alt Boyutları Arasındaki Regresyon Katsayıları

Model	Standardize Edilmemiş Katsayılar		Standardize Edilmiş Katsayılar	T	Anlamlılık Düzeyi	TIF	VIF
	B	Standart Hata	Beta				
(sabit)	,432	,349		1,238	,216		
Psikolojik Tatmin-Boş Zaman Eğitimlerine Katılım Eğilimleri	,265	,081	,189	3,268	,001	,609	1,643
Eğitsel Tatmin-Boş Zaman Eğitimlerine Katılım Eğilimleri	,051	,085	,035	,598	,550	,587	1,704
Sosyal Tatmin- Boş Zaman Eğitimlerine Katılım Eğilimleri	,328	,089	,214	3,695	,000	,610	1,639
Estetik Tatmin- Boş Zaman Eğitimlerine Katılım Eğilimleri	,174	,091	,109	1,906	,057	,620	1,612
Dinlenme ve Fizyolojik Tatmin- Boş Zaman Eğitimlerine Katılım Eğilimleri	-,083	,116	-,042	,718	,473	,602	1,662

Tablo 5'te görüldüğü gibi boş zaman eğitimlerine katılım eğilimlerinin psikolojik tatmin düzeyine anlamlı etkisi vardır. Boş zaman eğitimlerine katılım eğilimlerinin eğitsel tatmin düzeyine anlamlı bir etkisi bulunmamaktadır ($p>0.05$). Boş zaman eğitimlerine katılım eğilimlerinin sosyal tatmin düzeyine anlamlı etkisi vardır. Boş zaman eğitimlerine katılım eğilimlerinin estetik tatmin düzeyine anlamlı bir etkisi bulunmamaktadır ($p>0.05$). Boş zaman eğitimlerine katılım eğilimlerinin dinlenme ve fizyolojik tatmin düzeyine anlamlı bir etkisi bulunmamaktadır ($p>0.05$).

Tablo 6: Değişkenler Arası Korelasyon Analizi Sonuçları

Değişkenler	1	2	3	4	5
Medikal Seyahat Geliş Sıklığı (1)	1				
Medikal Seyahat Kalış Süresi (2)	-,004	1			
Boş Zaman Değerlendirme Faaliyetlerinden Duyulan Tatmin (3)	-,075	,043	1		
Boş Zaman Davranışı (4)	,081	,293**	-,388**	1	
Boş zaman Faaliyetlerine Katılım Eğilimleri (5)	,076	-,152**	,545**	-,417**	1

**0.01 düzeyinde anlamlı korelasyon (2-tailed).
*0.05 düzeyinde anlamlı korelasyon (2-tailed).

Tablo 6'da çalışmada yer alan iki değişken arasındaki ilişkinin şiddetini ve yönünü analiz etmek için yapılan korelasyon analizi sonuçlarına yer verilmiştir. Bu analiz sonucunda medikal turistlerin kalış süresi ile boş zaman davranışı arasında anlamlı ve pozitif yönlü ($r=,293$, $p<0.01$) bir ilişki olduğu görülmektedir. Medikal turistlerin kalış süresinin artmasıyla doğru orantılı olarak boş zaman davranışları artmaktadır. Medikal turistlerin boş zaman davranışı ile boş zaman değerlendirme faaliyetlerinden duyulan tatmin arasında anlamlı ve negatif yönlü ($r=-,388$, $p<0.01$) bir ilişki olduğu görülmektedir. Medikal turistler beklentilerini karşılayacak boş zaman faaliyetlerine katıldıkça ya da daha az tempoda katılacakları boş zaman faaliyetleri ile tatminleri artmaktadır.

Medikal turistlerin kalış süresi ile boş zaman faaliyetlerine katılma eğilimleri arasında anlamlı ve negatif yönlü ($r=-,152$, $p<0.01$) bir ilişki olduğu görülmektedir. Medikal turistlerin kalış süresi arttıkça iyileşme süresinin uzayacak algısı ile boş zaman faaliyetlerine katılmak istememiş ya da tedaviden arta kalan zamanı boş zaman faaliyetlerine katılmak yerine dinlenmeyle geçirmiş olabilir. Medikal turistlerin iyileşme süresi azaldıkça boş zaman faaliyetlerine katılım eğilimleri artmaktadır.

Medikal turistlerin boş zaman faaliyetlerine katılım eğilimleri ile boş zaman değerlendirme faaliyetlerinden duyulan tatmin arasında anlamlı ve pozitif yönlü ($r=,545$, $p<0.01$) bir ilişki olduğu görülmektedir. Boş zaman faaliyetlerinin önemli olduğunun bilincinde olan medikal turistlerin tatminleri de doğru orantılı olarak artmaktadır. Medikal turistlerin boş zaman faaliyetlerine katılım eğilimleri ile boş zaman davranışı arasında anlamlı ve negatif yönlü bir ilişki olduğu görülmektedir. Medikal turistler boş zaman faaliyetlerini önemli bulmalarına rağmen katılım sağlamadığı gözükmektedir. Bunun sebebi medikal turistlerin tedavilerinden arta kalan zamanlarının kısıtlı olmasından dolayı katılım sağlayamamış olabilirler ya da tedavileri sonrasında katılım sağlamalarına engel olacak bir durum gelişmiş olabilir.

Boş zaman faaliyetlerinin önemli olduğunun bilincinde olan medikal turistlerin tatminleri de doğru orantılı olarak artmaktadır. Medikal turistlerin boş zaman faaliyetlerine katılım eğilimleri ile boş zaman davranışı arasında anlamlı ve negatif yönlü ($r=-,417$, $p<0.01$) bir ilişki olduğu görülmektedir. Medikal turistlerin boş zaman etkinliklerine katılım eğilimi arttıkça beklentilerini karşılayacak faaliyetlere katılım sağlamaları da artacaktır. Medikal turistler beklentilerini karşılayacak boş zaman faaliyetlerine katıldıkça ya da daha az tempoda katılacakları boş zaman faaliyetleri ile tatminleri artmaktadır. Bunun nedeni boş zaman faaliyetlerini önemli olduğunun bilincinde olan medikal turistler olabildiği kadar faaliyetlere katılmış ve bu tempoda yeterince fiziksel olarak dinlenmeye zaman ayıramamış olabilir. Dolayısıyla aldıkları medikal hizmet sonrasında vücutlarına gereken dinlenme vaktini tanımamış böylelikle tedavi süresini uzatmış iyileşme süresini aksatmış ve tatminleri düşmüş olabilir. Ya da medikal turistler boş zamanlarını daha çok pasif katıldıkları etkinliklerle değerlendikleri söylenebilir. Buna bağlı olarak pasif katılımın da boş zaman tatmin düzeyini düşürdüğü belirtilebilir.

Tablo 7: Araştırma Değişkenlerinin Birbirleri Üzerindeki Etkisine Yönelik Regresyon Analizine Ait Model Özeti

Değişkenler	R	R ²	Düzeltilmiş R ²	ANOVA F değeri	ANOVA Anlamlılık Düzeyi	Durbin-Watson
Boş Zaman Değerlendirme Faaliyetlerinden Duyulan Tatmin-Boş Zaman Eğitimlerine Katılım Eğilimleri	,406	,165	,155	16,165	,000	1,429
Boş Zaman Değerlendirme Faaliyetlerinden Duyulan Tatmin-Boş Zaman Becerilerine Katılım Eğilimleri	,468	,219	,209	22,928	,000	1,668
Boş Zaman Değerlendirme Faaliyetlerinden Duyulan Tatmin-Açık Havada Boş Zaman Becerilerine Katılım Eğilimleri	,366	,134	,123	12,630	,000	1,505
Boş Zaman Değerlendirme Faaliyetlerinden Duyulan Tatmin-Gezilere Katılım Eğilimleri	,490	,240	,231	25,808	,000	1,919
Boş Zaman Değerlendirme Faaliyetlerinden Duyulan Tatmin -Sosyal Aktivitelere Katılım Eğilimleri	,410	,168	,158	16,572	,000	1,863

Tablo 7’de görüldüğü üzere boş zaman değerlendirme faaliyetlerinden duyulan tatmin ile boş zaman eğitimlerine katılım eğilimlerine ilişkin model anlamlıdır ($p<0.01$). Regresyon katsayısının açıklama oranı %91,3 ‘dür. Boş zaman değerlendirme faaliyetlerinden ile boş zaman becerileri katılım eğilimlerine ilişkin model anlamlıdır ($p<0.01$). Regresyon katsayısının açıklama oranı %69,6 ‘dur.

Boş zaman değerlendirme faaliyetlerinden duyulan tatmin ile açık havada boş zaman geçirme becerileri katılım eğilimlerine ilişkin model anlamlıdır ($p<0.01$). Regresyon katsayısının açıklama oranı %65,8’dir. Boş zaman değerlendirme faaliyetleri ile gezilere katılım eğilimlerine ilişkin model anlamlıdır ($p<0.01$). Regresyon katsayısının açıklama oranı %97,3 ‘dür. Boş zaman değerlendirme faaliyetleri ile sosyal aktivitelere katılım eğilimlerine ilişkin model anlamlıdır ($p<0.01$). Regresyon katsayısının açıklama oranı %76,7’dir. Tüm değişkenlerin Durbin-Watson katsayıları incelendiğinde otokorelasyon olmadığını göstermektedir.

5. Sonuç ve Öneriler

Boş zaman değerlendirme faaliyetlerinden duyulan tatmini etkileyen faktörler araştırmada 5 boyutta açıklanmıştır. Saiprasert (2011), Beard ve Ragheb (1980) araştırmasına göre boş zamanı etkileyen faktörleri 6 boyut olarak belirlemiştir. Boş zamana katılım sonucunda bireyler eğitim, estetik, psikolojik, sosyal, fizyolojik ve dinlenmeye yönelik faydalar sağladığı tespit edilmiştir. Daha önce yapılan çalışmaların sonuçlarına benzerlik ve farklılıklar açısından bakıldığında ise, Baker ve Crompton (2000) yaptıkları çalışmada bir rekreasyonel faaliyetlere katılım eğilimleri ile memnuniyet arasında ilişki olduğu, Mansuroğlu (2002) öğrencilere yönelik yaptığı

çalışmada öğrencilerin boş zaman faaliyetlerine katılım eğilimleri ile boş zaman faaliyetlerine katılım sağlamları arasında ilişki olduğu sonuçlarına ulaşırken, farklı olarak Ünal ve Demirel (2011) yaptığı çalışmada turistlerin sağlık turizmüne katılma amaçlarının dinlenme amaçlı olduğu, Orel ve Yavuz (2013) yaptığı çalışmada da katılımcıların çoğunun sürekli olarak bir etkinlikte bulunmadığı, faaliyetlere düzensiz bir katılım sağlama eğiliminde olduğu sonucuna ulaşmışlardır.

Medikal turistlerin medikal seyahatlerini planlamasında birtakım değerlendirmeler üzerinde durmaktadır. Çalışmada, turistlerin medikal seyahat planlamasındaki önceliklerin başında doktor/hekim veya arkadaş, akraba tavsiyesi karar vermesinde etken olmaktadır. Turistlerin hastaneye müracaatıyla medikal seyahatlerini gerçekleştirmesi sonucu acentalar gibi faaliyetlerini paket halinde gerçekleştirdiğinin göstergesidir. Medikal turistlerin ülkeye yaptıkları ilk seyahat beklentilerini karşılar ise ikinci seyahatlerini gerçekleştirmektedir. İkinci seyahat sonrasında seyahatlerde beklentileri arttığı için tam olarak tatmin olamamaktadır. Bu yüzden ikinci seyahatten sonra beklenti ve tatmin düşmektedir. Çalışmada da ülkeye yapılan ikinci seyahatin seyahat sıklığına etkisinin olduğu tespit edilmiştir.

Medikal seyahatlerde gidilecek ülkede tedavi, konaklama ve alternatif olanakların gezilerin sağlanması tercih noktasında önemli unsurların başında gelmektedir. Erkekler uluslararası medikal seyahatlerde tedavileri dışında herhangi bir faaliyete ilgisi olmamakta ve bu yüzden boş zaman faaliyetlerine katılım sağlamada kadınlara göre daha fazla tereddüt yaşamaktadır. Kadınların medikal seyahatte olsa gidilen ülke ikamet edilen ülkeden farklı olması yeterli olmakta tedavi içeren seyahat olayı tatil anlayışına dönüşmektedir. Cinsiyete göre yapılacak rekreasyon planlaması kişinin tatmin olmasında etken rol oynamaktadır.

Seyahatin düzenlenmesi noktasında artık kişisel planlamalar ön plana çıkmaktadır. Bunun ile birlikte hastaneler kişisel planlamaların önüne geçmek adına acentalar gibi tedavileri alternatif olanaklar veya geziler sağlayarak müşterilerine paket olarak sunduğu belirlenmiştir. Alternatif olanakların veya gezilerin sağlanması ve bunların tedaviye yönelik planlanması uluslararası medikal seyahat planlamasında önemlidir. Buna ek olarak medikal tedavi de kalış süresi uzun olan turistlerin boş zaman faaliyetlerine katılma oranları da yüksektir. Kalış süresi, boş zaman faaliyetlerine katılmada etken bir faktördür. Kalış süresine göre yapılacak rekreasyon faaliyetlerin kişilerin tatmin olmasında ön plana çıkmaktadır. Boş zaman faaliyetlerinin medikal seyahatte önemli olduğunun bilincinde olan turistler bu faaliyetlere katılım gösterdiklerinde tatmin olmaktadır. Ancak önemli bulup katılım eğilimi göstermeyen turistler de bulunmaktadır. Bunun nedeni ise yapılan rekreasyon faaliyetlerin tedavilerine uygun olmayışı veya kalış süresinin kısıtlılığından kaynaklanmaktadır.

Medikal turizmde yapılan bu araştırma göstermiştir ki rekreasyon faaliyetleri ve rekreasyon planlaması turizm sektöründe olduğu gibi sağlık sektöründe de etkiye sahiptir. Tam anlamıyla henüz sağlık sektöründe yerleşmemiş olsa da gelişim gösterme noktasında ışık vermektedir. Ancak rekreasyon faaliyetlerin tedaviye uygun planlanması, tatmin noktasında önem taşımaktadır. Bu çerçevede medikal turizmde rekreasyon faaliyetleri ve planlamasına yönelik öneriler aşağıdaki gibidir.

Medikal turizm amaçlı ülkeye geliş sıklığının artırılmasında ilk ve ikinci seyahatin önemi çalışmada belirtilmiştir. Seyahatlerin planlamasında bireyin ihtiyaçları ve tedavileri göz önüne alınarak planlama yapılabilir. Turizm işletmeleri ve hastanelerde çalışacak rekreasyonel planlamacıların oluşturulması ile kişiye özel aktiviteler düzenlenmesi sağlanabilir. Farklı işletmeler ortak faaliyetler planlayarak

nicelik ve nitelik olarak faaliyetlerin çeşitlendirilmesi sağlanabilir. Turistin beklentilerinin karşılanmasında turizm işletmeleri ve hastaneler somut olarak hazırladıkları paket içeriğine daha fazla rekreasyonel aktivite ekleyebilir.

Medikal turistlerin yoğun olarak ilgisini çeken rekreasyon hizmetleri başında ilgili kültürün tanınması gelir. Bu doğrultuda gelen medikal turistlerin aldıkları medikal tedavinin yanı sıra kültürün tanınmasını sağlayacak müze/ören yeri gezileri çeşitlendirilerek pakete dahil edilebilir. Rekreatif etkinliklerin medikal turizmde etkili bir eğitim aracı olarak kullanılması için de eğitim programları yerine görsel ve faaliyet ağırlıklı eğitimler pakete dahil edilebilir.

Bu araştırmanın medikal turizmde rekreasyon planlaması konusunda bundan sonra yürütülecek çalışmalara yol gösterebileceği ve yönlendirebileceği düşünülmektedir. Yeni araştırmacılar daha geniş bir evrene ilişkin araştırma yapabilirler. Medikal turizmin gelişmiş olduğu başka bir bölgede daha farklı örneklemeler üzerinde araştırma yapılabilir. Medikal turizmde rekreasyon planlaması ile sadakat ilişkisini araştırılması önerilebilir.

6. Kaynakça

- Akbolat, M. ve Deniz, N. G. (2017). 'Türkiye'de Medikal Turizm Gelişimi ve Bazı Ülkelerle Karşılaştırılması' *Uluslararası Global Turizm Araştırmaları Dergisi*, 1(2), 123-139.
- Akdur, R., Piyal, B., Çalışkan, D. ve Ocaktan, M.E. (2011). *Halk Sağlığı*. Ankara: Ankara Üniversitesi Yayınları.
- Aytaç, Ö. (2002). 'Boş Zaman Üzerine Kuramsal Yaklaşımlar' *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 12(1), 231-260.
- Baker, D.A., ve Crompton, J.L. (2000). 'Quality, Satisfaction and Behavioral Intentions' *Annals of Tourism Research*, 27(3), 785-804.
- Binler, A. (2015). Türkiye'nin Medikal Turizm Açısından Değerlendirmesi ve Politika Önerileri, *Uzmanlık Tezi*, Kalkınma Bakanlığı, Yayın No:2839.
- Byrne, T., Nixon, E., Mayock, P. ve Whyte, J. (2006). *Free-Time and Leisure Needs of Young People Living in Disadvantaged Communities*. Dublin: Combat Poverty Agency.
- Can, E. (2015). 'Boş Zaman, Rekreasyon ve Etkinlik Turizmi İlişkisi' *İstanbul Journal of Social Sciences*, 10, 1-17.
- Choi, S. ve Fu, X. (2015). 'Reexamining the Dimensionality of Leisure Motivation and Leisure Satisfaction in a Multicultural Context: Evidence from Macau' *Humanities & Social Sciences Reviews*, 3(1), 7-13.
- Cohen, M. (2015). 'Medical Tourism, Access to Health Care and Global Justice' *Canadian Journal of Comparative and Contemporary Law*, 1, 161-2.
- Connell, J. (2013). 'Medical Tourism in The Caribbean Islands: a Cure for Economies in Crisis?' *Island Studies Journal*, 1(1), 115-130.
- Çetinkaya, A., Ş. ve Sanioğlu, Z. (2016). 'Çalışma Saatlerindeki Serbest Zaman Faaliyetlerinin Çalışan Motivasyonuna Etkisi: Kamu Hastaneleri Araştırması' *Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi*, 17, 89-102.
- Derin, N. ve Demirel, E., T. (2013). 'Sağlık Hizmetlerinde Kalitenin Göstergesi Olan Hasta Memnuniyetine Yönelik Ölçek Geliştirme Çalışması' *The Journal of Academic Social Science Studies*, 6(2), 1111-1130.
- Diñç, Y. (1999). Sayfiye Otel İşletmelerinde Boş Zaman ve Rekreasyon Değerlendirmelerinin Hizmet Satışlarını Arttırmaya Yönelik Etkisi (Örnek Bir Araştırma). *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Balıkesir.

- Erdur, E. (2013). Kamu Hastanelerinin Medikal Turizm Hizmetlerinin Değerlendirilmesi Konusunda Bir Araştırma, *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Yönetimi Anabilim Dalı Hastane ve Sağlık Kurumları Yönetimi Bilim Dalı, İstanbul.
- Godbey, G. (2009). *Understanding and Enhancing the Relationship*. Washington: Resources for Future.
- Hadi, A. (2009). Globalization, Medical Tourism and Equity. *Symposium on Implication of Medical Tourism for Canadian Health Policy on November 13*, in Ottawa, Canada.
- Hazar, A. (2014). *Rekreasyon ve Animasyon*, Ankara: Detay Yayıncılık.
- Herrick, D., M. (2007). 'Medical Tourism: Global Competition in Health Care' *National Center for Policy Analysis*, 304.
- Kaçar, M. (2014). Termal Turizm İşletmelerinde Müşterilerin Rekreasyon Talebi "Balıkesir İli Örneği". *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Balıkesir.
- Karaküçük, S. (1999). *Rekreasyon, Boş Zamanı Değerlendirme*, Ankara:Bağırçan Yayınları.
- Kensinger, K., M. (2004). Leisure Experiences of Young Adults with Developmental Disabilities: A Case Study. *The Degree of Doctor of Philosophy*, University of Florida, Abd.
- Kaur, P. (2016). 'Entrepreneurship in Medical Tourism Industry' *International Journal of Information Movement*, 1(V), 22-25.
- Kozak, N., Kozak Akoğlan, M. ve Kozak, M. (2014). *Genel Turizm: İlkeler ve Kavramlar*. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Kurasik, S. ve O'connor, R. (1966). 'Why Recreation in Hospitals,Nursing, Homes and Homes Fort He Aged' *Journal of American Geriatrics Society*, 14(6), 643-646.
- Lapa, T., Y. (2013). 'Life Satisfaction, Leisure Satisfaction and Perceived Freedom of Park Recreation Particapants' *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 93, 1985-1993.
- Lapa Yerlisu, T., Ağvar, E. ve Bahadır, Z. (2012). 'Yaşam Tatmini, Serbest Zaman Motivasyonu, Serbest Zaman Katılımı: Beden Eğitimi ve Spor Öğretmenleri Üzerine Bir İnceleme (Kayseri İli Örneği)' *Sportmetre Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, 10(2), 53-59.
- Lunt, N., Smith, R., Exworthy, M., Green, S.T., Horsfall, D. ve Mannion, R. (2011). *Medical Tourism: Treatments Markets and Healthy System Implications: a Scoping Review*, Directorate for Employment, Labour and Social Affairs, Paris: OECD.
- Machanda, G. Singh, K., A. (2014). Medical Tourism: An Entrepreneurial Opportunity in Indiana, <http://www.oureduij.com/wpcontent/uploads/2014/09/Meidcal-Tourism-An-Entrepreneurial-Opportunity-in-India1.pdf> (30.06.2018).
- Mansuroğlu, S. (2002). 'Akdeniz Üniversitesi Öğrencilerinin Serbest Zaman Özellikleri ve Dış Mekan Rekreasyon Eğilimlerinin Belirlenmesi' *Akdeniz Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi*, 15(2), 53-62.
- Misra, R. Mckean, M. (2000). 'College Students' Academic Stress and its Relation to their Anxiety, Time Management and Leisure Satisfaction' *Americal Journal of Health Studies*, 16(1), 41-51.
- Myers, J., H. (1991). 'Measuring Customer Satisfaction: Is Meeting Expectations Enough?' *Marketing Research*, 3(4), 35-43.
- Orel Demirci F. ve Yavuz, M., C. (2003). 'Rekreasyonel Turizmde Müşteri Potansiyelinin Belirlenmesine Yönelik Bir Pilot Çalışma' *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 11(11), 61-76.
- Öncü, M. A. Çatı, K. ve Yalman, F. (2016). 'Medikal Turizm Kapsamında Gelen Yabancı Hastalar ile Yerli Hastaların Memnuniyet ve Sadakatlerinin

- Karşılaştırılması' *Bartın Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 7(14), 45-72.
- Özer, Ö. ve Soğur, C. (2012). 'Türkiye'nin Sağlık Turizmindeki Yeri ve Ekonomik Boyutu' *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7, 69-81.
- Saiprasert, W. (2011). An Examination of the Medical Tourist Motivational Behavior and Perception: A Structural Model. *Phd. Thesis*, Oklahoma State University, Faculty of The Graduate College, Oklahoma.
- Saravanan M. (2013). 'Medikal Tourism-The New Face of Tourism' *Global Research Analysis*, 2(2), 153-156.
- Sedighi, S. (2017). A Qualitative Research on the Weaknesses & Strengths of Medical Tourism in Iran. Yaşar University Graduate School of Social Sciences Tourism, *Management Mester Thesis*, İzmir.
- Sevil, T. (2015). Terapatik Rekreasyonel Aktivitelere Katılımın Yaşlıların Algıladıkları Boş Zaman Tatmini, Yaşam Tatmini ve Yaşam Tatminine Etkisi, *Doktora Tezi*, Anadolu Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Eskişehir.
- Stackpole, I. Ve Ziemba, E. (2008). 'Recreational and Medical Tourism & Retirement Living: Opportunities & Challenges' *Stackpole & Associates: The Science of Services Marketing*.
- Taşlıyan, M. ve Gök, S. (2012). 'Kamu ve Özel Hastanelerde Hasta Memnuniyeti: Kahramanmaraş'ta Bir Alan Araştırması' *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İİBF Dergisi*, 2(1), 69-94.
- Temizkan, S.P. Konak, S. (2018). 'Medikal Turizmde Medikal Seyahat Planlayıcılarının Web Siteleri Üzerine Bir Analiz' *Journal of Gastronomy Hospitality and Travel*, 1(2), 26-36.
- Tezcan, M. (1982). 'Sosyolojik Açısından Boş Zamanların Değerlendirilmesi' *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 116.
- Tütüncü, Ö. (2008). 'Rekreasyon Yönetimi'ne Yönelik Üniversite Düzeyinde Bir Müfredat Geliştirme Önerisi' *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 19(1), 93-103.
- Türker, A., Türker Özalpın, G. ve Altan, Ç. (2015). 'Dış Mekan Turizm ve Rekreasyon Faaliyetleri Açısından Muğla İli İklim Konforu Analizi' *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 17(4), 555-577.
- Türkmen, M., Kul, M., Genç, E. ve Sarıkabak, M. (2013). 'Konaklama İşletmesi Yöneticilerinin Rekreasyon Algı ve Tutumlarının Değerlendirilmesi: Batı Karadeniz Bölgesi Örneği' *Turkish Studies*, 8(8), 2139-2152.
- Usta, Ö. (2009). *Genel Turizm*. İzmir: Detay Yayıncılık.
- Ünal, A. ve Demirel, G. (2011). 'Sağlık Turizmi İşletmelerinden Yararlanan Müşterilerin Beklentilerinin Belirlenmesine Yönelik Bolu İlinde Bir Araştırma' *Ejovoc (Electronic Journal of Vocational Colleges)*, 1 (1) , 106-115.
- Walker, J., L. (1995). 'Service Encounter Satisfaction: Conceptualized' *Journal of Services Marketing*, 9(1), 5-14.
- Yağmur, Y. ve Tarcan İçigen, E. (2016). 'Üniversite Öğrencilerinin Sosyalleşme Süreci ve Rekreasyon Faaliyetlerinin İncelenmesi Üzerine Bir Araştırma' *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 27 (2), 227-242.